

UUDNE LAHENDUS

«LUIKEDE JÄRV» RAT «ESTONIA» LAVAL

Meie teatripublik on kahjuks enam-vähem harjunud nähtusega, et balletilavastuses sisu jääb sageli tagaplaanile, mängib mingit kõrvalist osa. Lavastused koosnevad suuremalt jaolt üksikutele järgnevatest tantsudest, tegevuse dramaturgilist arengut asendab divertissement.

RAT «Estonias» hiljuti esietendunud V. P. Burmeisteri lavastus «Luikede järv» lükkab sellised (seni kahjuks küllaltki õigustatud) arvamused ja muljed ümber.

Täiesti õigustatud on lavastaja — VNFSV teenelise kunstniku V. Burmeisteri pöördumine oma loomingulistes otsingutes Tšaikovski balleti poole. Tšaikovski oli suurim balletimuusika reformaator. Kuigi ta üldiselt jälgib tolle aja balletide harilikku ülesehitusplaani — ka tema balletid kujutavad endast väliselt peamiselt mitmesuguste tantsude järjestust, siis sisuliselt teostas Tšaikovski balletimuusika žanris tõelise revolutsiooni. Tol ajal kirjutasiid ballette suuremalt jaolt kolmandajärgulised heliloojad, kelle muusika oli ainult mugavaks saateks keerulistele tantsukombinatsioonidele ja efektsetele lavalistele trikkidele. Esmakordselt Tšaikovski balletides hakkas muusika kõnelema suurte tunnete ja kirgede keeles. Tšaikovski tõi balletimuusikasse oma ooperite ja sümfooniade võimsa realistliku väljendusrikkuse. Kuid väga tihti langesid ta balletid lavastajate konservatiivse ohvriks, nende muusika sügav sisu moonutati mõttetu režissuuriga, külmade, nukulike tantsudega.

Nii ka «Luikede järve» lavastamises tekkis juba kindel traditsioon, mida loeti kõigutamatuks, ning iga järgmine lavastaja kordas väikeste muudatustega põhiliselt eelmisi lavastusi, kopeerides tingimata mõned kõige õnnestunud stseenid Lev Ivanovi klassikaliseks muutunud lavastusest.

Ka eesti teatrikülastajad on näinud «Luikede järve» juba varemgi. Kahtlemata nendest lavastustest jäid meelde nii mõnedki õnnestunud tantsunumbrid, üksikute osade hea esitus jne. Kuid ebaselgeks jäi, millest õieti kõneleb balletit?

«Luikede järve» libreto on pealiskaudne, seal on palju tinglikku, põhjendamatu nii kujude kui sündmuste suhtes. Kuid Tšaikovskile aitas juba sellestki süzeelise embrüoonist sügava ja erutava filosoofilise sisuga teose loomiseks. Sest selles algelises libretos on olemas Tšaikovski armastatuim konflikt — inimene, tema armastuse võitlus elu tumedate külgedega vastu. Intonatsiooniliselt keelelt on «Luikede järve» muusikal palju ühist «Jevgēni Onegini», «Romeo ja Julia», «Frančeska da Rimini» helge lüürikaga. «Luikede järv» on üks Tšaikovski võimsatest hümnidest armastuse võitmatule jõule. Selliseks kujunes ka käesolev lavastus.

V. Burmeister on oma lavastuses lähtunud just Tšaikovski muusikas leiduvast sügavast filosoofilisest konfliktist. Oma töös «Luikede järve» lavastuse kallal Moskva Stanislavski ja Nemirovitš-Dantšenko nimelises muusika-teatris uuris V. Burmeister põhjalikult läbi balleti muusikalise materjali, viibides sel otstarbel Tšaikovski majamuuseumis. Ta taastas mitmed stseenid balleti esialgselt variandist, mis eelnevates lavastustes olid muusikast välja kärbitud. Varemates lavastustes ei pääsenud kõlama muusikas väljendatud tõsised, inimlikud tunded. Burmeister ei lisanud midagi Tšaikovski teosele, ei teinud teda ümber, vaid ainult väljendas koreograafiliste vahenditega seda, mida helilooja ütles oma muusikaga. Lavastaja suur, loominguline noovaatorlus seisneb selles, et ta oskas sügavalt läbituntud muusika alusel «Luikede järve» tingliku muinasjutusüzee muuta nii tähendusrikkaks, inimlikuks ja kõigile lähedaseks, et me seisame nagu uue teose ees. Lavastaja teostas, et isegi balletimuinasjutu võib vabastada mõttetust divertismendist, tantsijate nukulikult-ühetaolistest naeratustest ja «tantsust tantsu pärast», et balletilavastus võib mitte ainult röömustada silma, vaid ka anda edasi «inimhinge elu».

Lavastuse aluseks on konflikt Odette-Siegfriedi armastuse ja öela võluri Rotbarti vahel. Et saavutada tervet lavastust läbivat dramaatilist tegevust

arengut, on lavastaja püüdnud siduda kõik stseenid ja tantsud, neid loogiliselt põhjendada ja alistada konflikti üldisele arengule.

Esimeses vaatuses loob lavastaja Siegfriedi sõprade nooruslikult elurõõmsa keskkonna ja ühtlasi kriipsutab alla printsi enda unistavat, romantilist iseloomu. Tantsunumbrite ühtlasesse tervikusse sidumisel on suur osa antud narrile. Eriti tore on polonees, mis on antud narri poolt väljamõeldud paroodiana valitseva printsessi ja tema õukonna pihta.

Võitlus helge ja tumeda jõu vahel saab oma alguse teisest vaatuses, mis on üks lavastuse tugevamaid. Siin tuleb märkida, et sellisel kujul etendub see vaatus esmakordselt just Tallinnas, kuna V. Burmeisteri Moskva lavastuses oli veel säilitatud L. Ivanovi lavastatud II vaatus. Burmeisteri lavastuses on kõigile muinasjutu kujudele omased lihtsad, inimlikud tunded, mispärast nad on vaatajatele ligidased. Lavastaja koreograafiline stiil on väga lähedane Tšaikovski muusika sooja, lüüri-

lise iseloomuga. Sellepärast on lavastuses eriti hästi õnnestunud Odette ja Siegfriedi vahel äkki puhkenud armastuse edasiandmine. II vaatuses pas de deux võlub mitte ainult oma tantsulise joonise ilu ja harmoonilisusega. Ta paneb kaasa elama just sellepärast, et iga liigutus, iga poos jutustab tegelaste tunnetest ja mõtetest. Vaatuses lõpul ilmub kaljul nähtavale öela võluri süngel nagu meeldetuletus, et Odette ja Siegfried peavad võitlema oma noore ja kauni õne eest. Et me usuksime nende armastuse võitmatusse jõusse, selleks peab nende poolt võidetud vaenlane olema tõesti tugev ja hädaohtlik. Libretos on öela võluri kuju skemaatiline, ka tema muusikaline iseloomustus on napp. Kuid lavastuses Rotbart kasvab tugevaks, ähvardavaks jõuks. Seda saavutas lavastaja peamiselt III vaatuses uudse lahenduse teel. Tantsuline divertissement, nn. «Külalistantsud» on nüüd alistatud Rotbartile. Rotbarti äkiline ilmumine, tema saatkonna tulised tantsud, siin-seal tantsijate vahel vilksatav Otilie loo-

vad tugeva, sisuliselt õigustatud efekti. Kiirelt vahelduvad muljed, värvid, kirevus, muusika ei anna Siegfriedile aega järele mõelda. Teda petabki n Otilie sarnasus Odettega.

Kuid Odette ja Siegfriedi sügav armastus võidab kurja võluri jõu — see les veenab meid kogu lavastus, eriti aga suurepärase IV vaatuses. Terve lavastuse kõige meeldejäävamaks kohaks on vist küll selle vaatuselõike äärmise aeglaselt, diagonaalselt üle lavastaja ja Odette jumalagajätt Siegfriediga. Kogu see stseen oma soojajätkurliku lüürikaga on nagu ühte kasvanud Tšaikovski muusikaga.

Võimas ja optimistlik finaali kriipsutab veel kord alla muusika ja lavastuse peaideed — tõeline, tugev armastus võidutseb kurjuse ja salakavaluse üle.

V. Burmeisteri tervikliik, uudne lavastus oli suursündmuseks Moskva teatrielus. Juba see, et lavastaja nõustus sama teose kallal töötama ka eesti teatris, pealegi siin esmakordselt näitama oma II vaatus, näitab, et tal on usku meie balletikollektiivi. Kollektiiv õigustas seda usaldust. «Luikede järve» Tallinnas ei kujunenud Moskva lavastuse halvemaks kordusväljaandeks, vaid on lavastaja ja RAT «Estonia» balletikollektiivi ühiseks loominguliseks saavutuseks.

Rääkides esinejatest tuleb rõhutada kõigepealt seda, et balletirühm näitas end selles lavastuses täiesti uues valguses. Kuigi siin-seal on veel tehnilisi ja rütmilisi ebapuhtusi (peamiselt II ja IV vaatuses), siis kõige tähtsam on olemas — rühm mitte lihtsalt ei tantsu maha oma numbreid, vaid võtab suuremalt jaolt aktiivselt osa laval toimuvast tegevusest.

«Luikede järve» röömustas mitte ainult oma kauni ja uudse lavastusega vaid ka sellega, et ta esmakordselt tutvustas meie publikule noort ja andekat tantsijat Helmi Puuri. Helmi Puu alustas oma lavateed pärast Leningrad Koreograafilise Kooli lõpetamist kohal Odette-Otilie nõudliku kaksikosaga. Ja kuigi sellest on võib-olla veel varu rääkida, kuid näib, et Puur on üks neist vähestest tantsijatest, kelle juures suur tehniline meisterlikkus täiesti sulab ühte tantsus väljenduva mõttega. Kaunijooneline arabesque, vägripuhtalt sooritatud tuurid, kerged hüpp-

Stseen P. Tšaikovski balletist «Luikede järve». Siegfriedi osas — A. Koit, Odette osas — H. Puur

A. Alla foto

ENDUS ONIA» LAVAL

«Järve» libreto on pealis- seal on palju tinglikku, põh- tut nii kujude kui sündmuste. Kuid Tšaikovskile aitas juba süzeelise embrüoonist sügava va filosoofilise sisuga teose s. Sest selles algelises libretos nas Tšaikovski armastatum — inimene, tema armastuse elu tumedate külgede vastu. looniliselt keelelt on «Luikede muusikal palju ühist «Jevgēni», «Romeo ja Julia», «Fran- a Rimini» helge lüürikaga. «Järve» on üks Tšaikovski est hümnidest armastuse võit- lõule. Selliseks kujunes ka lavastus.

Burmeister on oma lavastuses just Tšaikovski muusikas lei- sügavast filosoofilisest konflik- tina töös «Luikede järve» lavas- dal Moskva Stanislavski ja Ne- Dantšenko nimelises muusika- uris V. Burmeister põhjalikult leti muusikalise materjali, vii- el otstarbel Tšaikovski maja- nis. Ta taastas mitmed stseenid osialgsest variandist, mis eelne- vastustes olid muusikast välja t. Varemates lavastustes ei d kõlama muusikas väljendatud inimlikud tunded. Burmeister ud midagi Tšaikovski teosele, d teda ümber, vaid ainult väl- koreograafiliste vahenditega se- a helilooja ütles oma muusika- astaja suur, loominguline no- s seisneb selles, et ta oskas sü- äbituntud muusika alusel «Lui- rve» tingliku muinasjutusüžee ni tähendusrikkaks, inimlikuks le lähedaseks, et me seisame e teose ees. Lavastaja tõestas, ballettmuinasjutu võib vabasta- tetust divertismendist, tantsija- likult-ühetaolistest naeratustest tsust tantsu pärast», et balleti- võib mitte ainult rõõmustada vaid ka anda edasi «inimhinge

arengut, on lavastaja püüdnud siduda kõik stseenid ja tantsud, neid loogili- selt põhjendada ja alistada konflikti üldisele arengule.

Esimeses vaatuses loob lavastaja Siegfriedi sõprade nooruslikult elu- rõõmsa keskkonna ja ühtlasi kriipsutab alla printsi enda unistavat, romantilist iseloomu. Tantsunumbrite ühtlasesse tervikusse sidumisel on suur osa antud narrile. Eriti tore on polonees, mis on antud narri poolt väljamõeldud paroo- diana valitseva printsessi ja tema õu- konna pihta.

Võitlus helge ja tumeda jõu vahel saab oma alguse teisest vaatusest, mis on üks lavastuse tugevamaid. Siin tuleb märkida, et sellisel kujul etendub see vaatus esmakordselt just Tallinnas, kuna V. Burmeisteri Moskva lavastuses oli veel säilitatud L. Ivanovi lavastatud II vaatus. Burmeisteri lavastuses on kõigile muinasjutu kujudele omased lihtsad, inimlikud tunded, mispärast nad on vaatajatele ligidased. Lavas- taja koreograafiline stiil on väga lähe- dane Tšaikovski muusika sooja, lüüri-

lise iseloomuga. Sellepärast on lavastu- ses eriti hästi õnnestunud Odette ja Siegfriedi vahel äkki puhkenud armas- tuse edasiandmine. II vaatuse pas de deux võib mitte ainult oma tantsulise joonise ilu ja harmoonilisusega. Ta paneb kaasa elama just sellepärast, et iga liigutus, iga poos jutustab tegelaste tunnetest ja mõtetest. Vaatuse lõpul ilmub kaljul nähtavale öela võluri süngel kujul nagu meeldetuletus, et Odette ja Siegfried peavad võitlema oma noore ja kauni õnne eest. Et me usuksime nende armastuse võitmatusse jõusse, selleks peab nende poolt või- detud vaenlane olema tõesti tugev ja hädaohtlik. Libretos on öela võluri ku- ju skemaatiline, ka tema muusikaline iseloomustus on napp. Kuid lavastuses Rotbart kasvas tugevaks, ähvardavaks jõuks. Seda saavutas lavastaja peami- selt III vaatuse uudse lahenduse teel. Tantsuline divertissement, nn. «Külalis- te tantsud» on nüüd alistatud Rotbar- tile. Rotbarti äkiline ilmumine, tema saatkonna tulised tantsud, siin-seal tantsijate vahel vilksatav Ottilie loo-

vad tugeva, sisuliselt õigustatud efek- ti. Kiirelt vahelduvad muljed, värvid, kirevus, muusika ei anna Siegfriedile aega järele mõelda. Teda petabki nii Ottilie sarnasus Odettega.

Kuid Odette ja Siegfriedi sügav ar- mastus võidab kurja võluri jõu — sel- les veenab meid kogu lavastus, eriti aga suurepärase IV vaatuse. Terve la- vastuse kõige meeldejäävamaks kohaks on vist küll selle vaatuse luikede ära- minek aeglaselt, diagonaalis üle lava ja Odette jumalagajätt Siegfriediga. Kogu see stseen on sooja ja nukra lüürikaga on nagu ühte kasvanud Tšaikovski muusikaga.

Võimas ja optimistlik finaali kriipsu- tab veel kord alla muusika ja lavastuse peaideed — tõeline, tugev armastus võidutseb kurjuse ja salakavaluse üle.

V. Burmeisteri terviklik, uudne la- vastus oli suursündmuseks Moskva teatrielus. Juba see, et lavastaja nõus- tus sama teose kallal töötama ka eesti teatris, pealegi siin esmakordselt näita- ma oma II vaatust, näitab, et tal on usku meie balletikollektiivi. Kollektiiv õigustas seda usaldust. «Luikede järve» Tallinnas ei kujunenud Moskva lavas- tuse halvemaks kordusväljaandeks, vaid on lavastaja ja RAT «Estonia» balleti- kollektiivi ühiseks loominguliseks saa- vutuseks.

Rääkides esinejatest tuleb rõhutada kõigepealt seda, et balletirühm näitas end selles lavastuses täiesti uues valguses. Kuigi siin-seal on veel tehnilist ja rütmilist ebapuhtust (peamiselt II ja IV vaatuses), siis kõige tähtsam on olemas — rühm mitte lihtsalt ei tantsi maha oma numbreid, vaid võtab suure- malt jaolt aktiivselt osa laval toimu- vast tegevusest.

«Luikede järve» rõõmustas mitte ai- nult oma kauni ja uudse lavastusega, vaid ka sellega, et ta esmakordselt tut- vustas meie publikule noort ja andekat tantsijat Helmi Puuri. Helmi Puur alustas oma lavateed pärast Leningradi Koreograafilise Kooli lõpetamist kohe Odette-Ottilie nõudliku kaksikosaga. Ja kuigi sellest on võib-olla veel vara rääkida, kuid näib, et Puur on üks neist vähestest tantsijatest, kelle juu- res suur tehniline meisterlikkus täiesti sulab ühte tantsus väljenduva mõtte- ga. Kaunijooneline arabesque, väga puhtalt sooritatud tuurid, kerged hüp-

ped ning haruldaselt väljendusrikkad käed teevad Puuri kahtlemata üheks tehniliselt tugevaimatest balerinidest eesti laval. Kuid tähtis on, et see tugev tehnika pole omaette eesmärgiks, vaid vahendiks usutavate, haaravate kujude loomisel. Tahaks mainida siin ainult kahte eriti haaravat silmapilku tema esituses — II vaatuse pas de deux's, kus armastav Odette, toetudes Siegfrie- di najale laseb alla langeda käed ja pea, nagu oleks ta väsinud äkki saabun- nud suurest õnnest. Ja teine moment — Odette näoilme ning eitav liigutus tema lahkumisel Siegfriedist IV vaatuse- ses.

Kuid Puur loob samasuguse täisve- relise kuju ka Ottiliest. Ta sujuvad lii- gutused muutuvad siin teravamateks, pehmet näoilmet asendab salakaval pilk, lüürilisust äge temperament. Hel- mi Puuri esimene esinemine rõõmustas kõiki balletisõpru. Loodetavasti jätkub see nii ka järgmistel osadega.

Teiste noorte esinejate hulgast ta- haks välja tõsta D. Suri narri osas. Tore on tema selgestimärgatav oma ironiline lõbus suhtumine kõigesse la- valtoimuvasse.

Artur Koidult tahaks näha veel suu- remat süvenemist printsi osasse. Juba lavastuse arutusel märgiti, et tantsijal õnnestuvad hästi need kohad, kus Siegf- ried ei märka midagi ümberringi toi- muvat ja elab ainult oma mõtetega Odetest. Kuigi osa juba balletis pole mitmekülgne, võiks osatäitja siiski püüda leida veel teisi värve printsi iseloomustamiseks. Liialt domineerib praegu õnnetu ja veidi saamatu armas- taja. Aga armastusstseenides Odettega võiks olla rohkem usku oma jõusse ja õnnesse. Osa tehniline teostus jätab kohati (tuuride ajal) hooletu mulje.

Rotbart (V. Hagus) oli antud värvi- kalt, mitte võlurina «üldse», vaid kül- laltki hästi iseloomustatud kujuna.

Võime olla uhked, et just meie tea- ter oli üks esimestest, kus toimus bal- letilavastus, mille ajal (kui võib nii väljenduda) mitte ainult kuulsime, vaid ka n ä g i m e Tšaikovski kaunist muu- sikat elavates lavakujudes. Ja tüüpiline meie ajale on, et see suur loominguli- ne saavutus on vene (nii Moskva kui ka Leningradi) ja eesti balletikunsti ühise koostöö villi.

LEA RUMMO

Stseen P. Tšai- kovski balletist «Luikede järve». Siegfriedi osas — A. Koit, Odette osas — H. Puur A. Alla foto

stuse aluseks on konflikt Odet- riedil armastuse ja öela võluri i vahel. Et saavutada tervet st läbivat draamatilist tegevuse